

نقش های جنسیتی، از سینما تا طراحی فضاهای شهری

نقش های جنسیتی، از سینما تا طراحی فضاهای شهری

شفیقه عزتی

Shafiqhe Ezzati

دانشجوی کارشناسی معماری

مرکز آموزش عالی سراج تبریز

تابستان ۱۳۸۸

2009-08-20

Sh.ezzati@gmail.com

آدرس: تبریز، خیابان قدس، خیابان آخونی، کوی شهید شریفی، جنب مدرسه عمار، بن بست مدنی، پلاک ۷۱

۰۴۱۱ - ۲۸۸۱۰۳۵ - ۰۹۳۷۴۳۵۶۹۷۷

چکیده: افراد بر حسب جایگاهی که در جامعه دارند، نقش های متفاوتی را ایفا می کنند و عوامل متعددی در دسترسی افراد به جایگاههای مختلف تاثیر گذار است، از جمله سن، جنس، طبقه و موارد دیگر. در طول تاریخ انسانی، جنسیت عامل مهمی در شکل گیری جایگاه فرد و به تبع آن ایفای نقش های متعدد او بوده است. همواره جوامع بر حسب فرهنگ های متفاوت خود نقش های متفاوتی را به زن و مرد نسبت داده اند. و در غالب مواردی به جز در بعضی از جوامع مادر سالار گذشته، جایگاه زنان و نقش های مربوط به این جایگاه نازل تر از مردان بوده است. هنر سینما نزدیکترین هنر به زندگی مردم هر جامعه می باشد و واقعی ترین و بیشترین تاثیر را از تحولات اجتماعی هر فرهنگ پذیرا می گردد. از این رو می تواند به عنوان یکی از اصلی ترین معیار های سنجش ساختارهای جنسیتی در یک جامعه محسوب گردد.

از سوی دیگر نیاز به حضور در فضا برای همه گروههای جامعه فارغ از جنسیت، سن، در آمد و... امری ضروری است. بر اساس تعریف امروزی از مفهوم فضا و شهر و در نتیجه فضای شهری و شناخت حاصل از خواست انسانها برای آزادی و حقوق برابر می توان در یافت که فضای شهری به عنوان ارتباط دهنده متقابل رفتارها و روابط تعریف کننده ی هویت مکانی و در برگزیده فردیت اجتماعی انسانهاست. در هنر جنسیت به وحدت می رسد و فضا که همان مجموعه روابط است، آزادی و برابری را در میان افراد جامعه تضمین می کند، فضای شهری هم به عنوان یک دیدارکده عمومی تبلور این دو مفهوم در مقیاس اجتماعی است.

بنابراین در این مقاله، با هدف بررسی ساختارهای اجتماعی و فرهنگی میان هنر سینما و طراحی شهری، ابتدا به مقایسه تفاوتها و شباهتهای میان این دو هنر اجتماعی پرداخته تا آشکار گردد، نقش های جنسیتی چه تاثیری در طراحی فضاهای شهری و دنیای سینما گذاشته و این نقش ها چگونه می توانند در غالب سینما و فضای شهری تجلی یابند.٪

لغات کلیدی: هنر سینما، فضای شهری، ساختار جنسیتی، نقش جنسیتی، آزادی و برابری

مقدمه:

کالبد شهر را بناها و خیابانهای طویل آن می سازند و روح شهر را آدمیانی که در آن می زیند. بناهایی که زمینه ساز جاری شدن روح شادمان شهر را فراهم نسازند، کالبدی رنجور و نحیف را موجب می کردند. کالبد رنجور این شهر خسته نیازمند فضاهایی است که جدای از خدماتی که ارائه میدهد، جانهای آدمیان را در خود جای دهد و به آنها فرصت دهد تا دمی در آغوشش بیارامند. نگاهها را مجال دهد تا در هم گره بخورند. این فضاها باید هم از آن بنا باشند و هم از آن شهر؛ هم آنها که آن را بنا کرده اند، همه که آن را پذیرا شده ایم در شهرمان و بنائی که سایه ای باشد بر سرمان، تا آنکه دیواری باشد در برابرمان؛ بنائی که آغوش گشاید و ما را در خود جای دهد؛ آنگاه در فضایی خواهیم بود که هم در درون است و هم در بیرون، هم از آن صاحب بنا است هم از آن شهرمان، پس ما در فضایی بینابینی خواهیم زیست، جایی میان زمین و آسمان، میان بیرون و درون؛ درآستانه ارتباط، زیر سایه درختان، در پناه سقفی که گویی میخواهد خود را بگستراند، در برابر جدارهایی شفاف که قلب بنا را بر روی ما بگشاید؛ ما در قلب بناییم و در میان شهر.

در جوامع کنونی زنان سعی در تغییر دادن الگوهای سنتی حاکم بر آن دارند و فعالیتهایی نیز در این زمینه انجام میگیرد. از آنجا که فضا و رفتار رابطه متقابل با یکدیگر دارند و به ثمر رسیدن این روند اجتماعی نیاز به بستر خاص فیزیکی و اجتماعی دارند. بنابراین زمانیکه فضا آماده نباشد نمیتوان انتظار تغییر این الگوها را داشت.

جنسیت برساخته اجتماع می باشد. و در جوامع مرد سالار، مردان حاکم و مسلط بر زنان هستند و از طریق این سلطه بر زنان ظلم روا می دارند. فرهنگ مرد سالاری حاکم بر جوامع از طریق نهادها و ابزار ایدئولوژیکی که در اختیار دارد، نقش های جنسیتی را بر اساس فرادستی مردان و فرو دستی زنان شکل داده و مستمر می سازند. یکی از ابزار اعمال سلطه بر زنان در این جوامع سینما می باشد.

فمنیست ها علاوه بر این که نا برابری جنسیتی و فرودستی زنان در جامعه را مورد انتقاد قرار می دهند. در سطح فرهنگ عامه نیز روابط نا عادلانه و استثمار گرانه میان زنان و مردان را رد کرده و خواهان تصویری برابری طلبانه از زنان و روابط شان با مردان در سینما هستند.

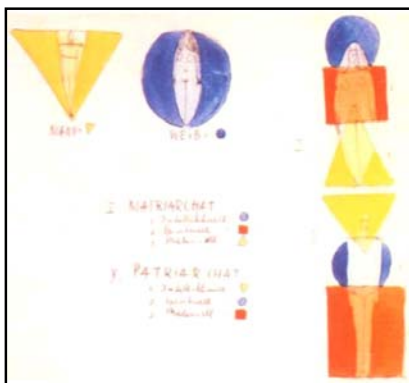
از سوی دیگر بر اساس تعریف امروزی از مفهوم فضا و شهر و در نتیجه فضای شهری و شناخت حاصل از خواست انسانها برای آزادی و حقوق برابری توان در یافت که فضای شهری به عنوان ارتباط دهنده متقابل رفتارها و روابط، تعریف کننده هویت مکانی و در برگیرنده فردیت اجتماعی انسانهاست و در این نگاه عرصه ای است جهت حصول آزادی و برابری.

پس برای ایجاد یک فضای شهری سالم می باید حضور کامل زنان به عنوان نیمی از جمعیت جامعه همپای حضور مردان و احقاق حقوق برابر با ایشان تعریف و محقق گردد. این مبحث یکی از حلقه های گم شده معماری و طراحی شهری محسوب می شود. جامعه و به خصوص جامعه زنان کشور، یا شرایط حاکم بر فضای شهری و حتی کالبد معماری را پذیرفته و یا آگاهی کافی در مورد اهمیت تحقیق در این خصوص و ارائه زیر ساخت های صحیح مربوط به آن ندارد.

۱. نقشه‌های جنسیتی :

در دیدگاه خاص تحقیق جنسیت یک ساختار اجتماعی است که به عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، تاریخی و... مربوط می‌شود و معنای مرد و زن، نقش اجتماعی و چگونگی ارتباط اجتماعی آنها را با یکدیگر در جامعه تعریف می‌کند. جنسیت در واقع به معنای انتظاراتی است که جامعه از زنان و مردان دارد. که چگونه بیاندهند یا چگونه احساس کنند. جنسیت واژه‌ای است که به منظور بیان انتظارات اجتماعی مربوط به زن بودن و مرد بودن به کار می‌رود. (انگر، به نقل از لپس، ۲۰۰۳: ۶)

در دست نوشته‌ای مربوط به سال ۱۹۲۵، گروپپوس مثلثی قرمز را با روح و مردانگی و مربعی آبی را با ماده و زنانگی مرتبط دانست. او در دایره‌ای که به رنگ زرد نشان داده، روح و ماده را به شکلی ترکیب شده نشان داده، روح و ماده را به شکلی ترکیب شده نشان داده است.

از آنجا که جنسیت ساختاری است اجتماعی، بنا بر این پدیده‌ای است متغییر و چند گونه؛ آنچه ما به صورت یک پدیده پایدار در نظر می‌گیریم و آنچه که ما به عنوان شناخت طبیعی از جنسیت بدان استناد می‌کنیم در حقیقت یک واقعیت قابل تجدید نظر است. نقش جنسیتی پدیده‌ای است سیال و متاثر از نیروهای فعال در زمان و مکان. در واقع نقش جنسیتی مانند سایر جنبه‌های نقش اجتماعی توسط نیروهای اجتماعی شکل می‌گیرد. از آنجا که نیروهای اجتماعی موثر در شکل بخشیدن به نقش‌های انسانی دائماً در زمان و مکان در حال تغییرند، لذا تاثیر آنها بر نقش‌های انسانی و از آن میان نقش‌های جنسیتی نیز متغییر و متفاوت است.

۲. سینما:

سینما یکی از محبوبترین و پر طرفدارترین شکل‌های هنر است. حرکت جادویی تصاویر متحرک بر پرده سینما تماشاگر را به دنیای دیگری می‌برد دنیایی که علی‌رغم تفاوتش با جهان واقعی کاملاً قابل پذیرش است. سینما را هنر هفتم می‌نامند. چون پس از معماری، مجسمه‌سازی، تئاتر، نقاشی، موسیقی و رقص پدید آمده است و تلفیقی از همه آنهاست. از آنجایی که هنر یکی از ابزارهای ارتباطات است، سینما می‌تواند به عنوان هنر هفتم که ترکیب هماهنگی از سایر هنرهاست، پایه‌گذار ارتباط صحیح و دور از عداوت باشد. سینما ادراک انواع حرکت‌های اندیشمندانه و زیبایی‌شناسانه است که می‌تواند بین اقوام و ملل مختلف ارتباطی همه جانبه برقرار کند.

لذا با توجه به اینکه سینما به عنوان یک هنر توانسته فضای مجازی را در کنار فضای فیزیکی به نمایش بگذارد.

۱-۲. تولد سینما:

سینمایی که رو آورد برادران لومیر بود گرچه فکر اولیه ضبط همزمان تصویر و صدا متعلق به ادیسون بود ولی نخستین دستگاه (سینما توگراف) توسط برادران لومیر ساخته شد. وجهانیان را به حیرت واداشت با پیدایش تصویر متحرک و سینما ارزوی بشر به واقعیت پیوست و او توانست از حرکت موجودات تصویر بگیرد. اولین فیلم‌هایی که در آن زمان ساخته شدند همه کوتاه و مستند بودند و به نوعی برگرفته از وقایع روز با پیشرفت سینما، کم‌کم نمایش فیلم از دستگاه‌های سیار به سالن‌های سینما کشیده شد. و صنعت پرسود سینما در دنیا حاکم گشت، این امر باعث شد تا فیلم‌های داستانی عرض اندامی نموده و تماشاگران را به سوی خود جلب کند. هر چه فیلم‌ها داستانی‌تر می‌شدند ضرورت وجود هنر پیشه معلوم می‌شد و همین ضرورت بود که موجب ظهور بازیگری به عنوان یکی از حرفه‌های سینمایی شد و بعد از آن درخشش بازیگران و ستارگان سینما اندک اندک فزونی گرفت.

آوازه سینما خیلی زود به ایران رسید، یعنی هنوز چند سالی از پیدایش این صنعت نگذشته بود که مظفرالدین شاه قاجار در سفرش به اروپا با پدیده سینما آشنا شد. در واقع سینمای آن دوران، مختص درباریان و حرمسرای شاه بود تا اینکه کم‌کم سینما مردمی شد و مردم با پدیده‌ای به نام سینما آشنا گشتند.

در سال (۱۳۰۹ هجری. ش) که اولین مدرسه هنر پیشگی توسط "اوگانیاس" در تهران دایر شد، گرچه در ابتدا هیچ زنی برای ثبت‌نام مراجعه نکرد اما بالاخره با چاپ چند اعلان، پای زنان علاقمند به این مدرسه باز شد آن هم زمانی که هیچ زنی به خاطر حفظ ارزشهای دینی و سنتی خویش حاضر نبود از خانه خارج شود.

۲-۲. تاثیر نقش‌های جنسیتی در سینما

با فزونی گرفتن آوازه سینما در ایران و با گذشت زمان، زنان بیشتری به عرصه بازیگری روی آوردند و زن موضوع اصلی بسیاری فیلم‌ها شد. در بعضی از فیلم‌ها زن به عنوان شخصیتی حاشیه‌ای نمود پیدا کرد. او حتی اگر نقش اول هم بود ولی کار اول را انجام نمی‌داد و این مردها بودند که عقل کل محسوب می‌شدند و همیشه از پس مشکلات بر می‌آمدند زنها فقط غذا می‌پختند، لباس می‌شستند، و خوب گریه می‌کردند. این فیلم‌ها فقط به موضوعات روز می‌پرداختند و بدون اینکه الگوی مناسبی به بیننده ارائه دهند، هر طور شده سررشته قضیه را می‌بستند و فیلم را می‌ساختند. البته بودند فیلم‌هایی که زن در نقش مادری دلسوز، دکتر، پرستار و ظاهر می‌شد، ولی در عوض زنانی که جیغ و داد بکنند و به دروغ متوسل شوند بیشتر بودند، مخصوصاً که اگر گرفتار رقیبی به نام "هوو" می‌شدند و آن وقت تنها کاری که می‌کردند، قهر و مراجعه به خانه پدری بود و معلوم نبود که آیا این راه حل بهترین و مناسب‌ترین راه بود یا نه! به جرات می‌توان گفت که این نقش‌های منفی، زنان جامعه را افرادی احساساتی و ضعیف‌النفس بار آورد و آنها را خواسته یا ناخواسته در گیر فرهنگ فیلم‌های جدید نمود و به آنها یاد داد که اگر روزی دچار مشکل شدید، به سرتان بزنید، گریه کنید و کودکتان را کتک بزنید، یا اینکه همه چیز را رها کنید و بروید.

Laura Mulvey در مقاله نئو کلاسیک خود به نام لذت بصری و روایت سینما به جایگاه متفاوت زنان و مردان در سینما پرداخت و نوشت، مردان سوژه هایی هستند که با عاملیت خود معرفی می شوند و فیلم را هدایت می کنند و به پیش می برند، زنان ابژه هایی هستند برای خواسته های مردانه .

مساله حائز اهمیتی که هنوز در سینمای امروزی به چشم می خورد. استفاده از جذابیت ذاتی زن است. هنوز هم برخی از تهیه کنندگان از شهرت، فیزیک و زیبایی زن سوءاستفاده می کنند. تا بتوانند به گیشه فروش فیلم امیدوار باشند. در این فیلم ها به جای اینکه زن موجب گسترش فرهنگ باشد. خود تبدیل به یک مهره ضد اخلاقی می شود.

با این اوصاف نکته قابل بحث این است که سینما این توانایی و قدرت انتقال عقاید را داراست که بتواند در فرهنگ و نگرش جوامع اثر مثبت یا منفی داشته باشد و در این میان نقش های جنسیتی بیشترین تاثیر را می توانند در نحوه ارائه دیدگاه ها داشته باشند .

۳. طراحی فضای شهری:

۳-۱. فضا

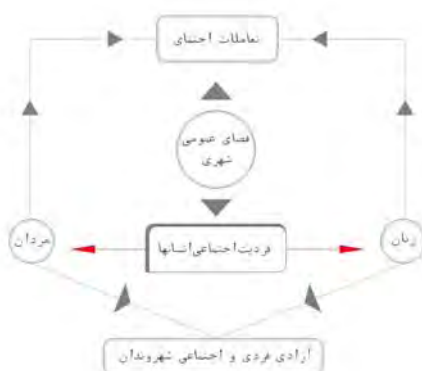
فضا واژه ای است که در حوزه های مختلف علم و با معنایی وسیع به کار می رود آنچه در این جا مورد نظر است مفهوم مشترک فضا در علوم مختلف اجتماعی، جغرافیا، معماری و شهرسازی است. فضا به مثابه فرهنگ مادی، پدیده ای ساکن و خنثی نیست که صرفاً "هندسی ارزیابی شود، بلکه جزئی است پیوسته و متغییر از زندگی روزانه که به طور عمیقی به فعالیت های اجتماعی پیوند خورده است با اینکه معماران و طراحان شهری همواره بر ویژگی های کالبدی

فضاها تاکید کرده‌اند (از جمله کریپر، ۱۹۷۹) اما به هر حال همه متفکرین گویا بر رابطه به هم تنیده فضا با عوامل و نیروهای اجتماعی صحنه گذارده‌اند. در این ارتباط تعاملی بین فضا و فرایندهای اجتماعی است، که مقوله جنسیت و ساختار اجتماعی آن را در ارتباط با فضا بیان می‌کند ساختار جنسیت به عنوان جزئی سازمان یافته در درون نظام اجتماعی، در فضای کالبدی انعکاس می‌یابد و بیان می‌شود و متقابلاً " فضای ساخته شده تاثیرات خود را بر ساختار جنسیت وارد می‌کند. (صدوقیان، ۱۳۸۰: ۷)

۳-۲. فضای شهری :

شولتز در طبقه‌بندی مفهوم سکونت از فضا به عنوان امکانات گوناگون آزمودن حیات دادوستد تولیدات، اندیشه‌ها، احساسات و به طور جامعتر عرصه دیدار با دیگران، نام برده است. (شولتز، ۱۳۸۱: ۳۲) او فضا را محل و ماوای دیالوگ بین اندیشه و حاصلی از جدال دیالکتیکی حضور افراد معرفی می‌نماید.

فضای شهری نیز در معنای عام، ارتباط متقابل میان روابط و رفتارهاست. یعنی ضمن آنکه محل همجواری هویت های فردی است. در یک زندگی شهری خود به مثابه مهمترین عامل احراز هویت بوده و بر رفتارها و روابط انسانی تاثیر می‌گذارد. علاوه بر این، فضای شهری به عنوان یک فضای عمومی محل ظهور و حیات بخشی اندیشه‌ها و خواسته های فردی و اجتماعی انسانهاست، یعنی مهمترین مرکز ادراکات اشتراکی آدمی است. به همین دلیل در توسعه انسانی جوامع نقش بسیار پر اهمیتی را داراست. باید توجه داشت جوامع انسانی از مردان و زنان تشکیل شده است و فضاهای شهری محل تعاملات، گفتگو و حضور موثر و فعال هر دو قشر اجتماعی است.

۳-۳. نحوه حضور زنان در فضاهای شهری:

تنوع و تفاوت در شهرها به شکل هیجان انگیزی انسانهایی را در کنار هم قرار می‌دهد که دارای الگوهای متفاوت زندگی‌اند و اغلب شهر را مکانی می‌سازد جذاب و برانگیزنده. لکن وجه دیگر این تنوع، ناشناسی است. برخی مطالعات نشان داده‌اند که چگونه شرایط شهری این ناشناسی را افزایش می‌دهند و می‌توانند باعث افزایش خشونت گردند. (کارب استن ویولز، ۱۹۹۱)

محدودیت‌ها و حصارهای ایجاد شده برای زنان در فضاهای اجتماعی و عرصه های عمومی باعث شده است که زنان از موقعیت های خود نتوانند به خوبی بهره ببرند و مجبور باشند تا حد امکان خود را به عنوان یک عنصر "غیر" از صورت مسئله فضاهای شهری و عرصه های عمومی (همچون سینما) و تفاوت‌ها و نیازهای خود را به عنوان یک زن منکر شوند. این روند هر چند در حال کم‌رنگ تر شدن است اما رفتار شهری و نحوه ی زندگی زنان در شهر موید این مسئله است که بروز تفاوت و وجود "غیر" (اعم از زنان و جوانان و تمامی افرادی که در الگوهای ارائه شده نمی‌گنجد) هنوز پذیرفتنی نیست. (ابراهیمی، ۱۳۸۰: ۶۴)

از جمله فضاهای شهری که اخیرا با نام پارک های بانوان در سطح شهر های کشور دیده می شود، می تواند نمونه بارز حصار های ایجاد شده برای زنان باشد. این در حلیست که با وجود حصار های موجود، زنان مراجعه کننده به این مکانها، باید پوشش کامل را در داخل فضا که نوعی اندرنی محسوب می شود، داشته باشند، این مسئله باز هم بیان کننده مشکلات فرهنگی و نگرش غلط نسبت به زنان در جامعه ما است.

نمونه آشکار زنان در حصار فرهنگی جامعه

۳-۴. جنسیت و فضاهای شهری:

اگر بتوانیم فضای شهری را در معنای اجتماعی آن، به طور کلی مکانی برای دیدن و دیده شدن تعریف کنیم، روئیت پذیری در فضای شهری ایران دارای معنای دو گانه و متضادی میشود. روئیت شدن از یکسو امنیت عمومی را در فضای شهری تامین میکند و در عین حال برای بسیاری از زنان ایران مترادف می شود، با نداشتن امنیت و تحت کنترل دائم دیگران قرار داشتن. حتی در فضای شهرهای بزرگ ایران نیز زنان با احساس کنترل همیشگی ولی پنهان به سر میبرند. بنابراین پوشیدن رنگ سیاه در واقع تجربه پارادوکسال نوعی آزادی در عین پذیرش حصار انضباط است. (ابراهیمی ۱۳۸۲: ۶۶)

اشباع فضاهای شهری با رنگ سیاه پوشش زنان

جامعه ما همواره با این مشکل اجتماعی دست و پنجه نرم کرده و میکند. تداوم این مشکل، جامعه ایرانی را با مشکلات کلان تری روبرو خواهد کرد. فضاهای شهری نمود مدنیت و دموکراسی و هویت شهرها و همچنین محل شکل گیری

خاطره های مردمان آن شهر است. شهرها بدون این فضاها تبدیل به مکانهایی بی هویت و بدون رویداد میشوند که روح جامعه را بیمار و دچار آنارشیسم خواهند کرد.

۴. رابطه سینما و طراحی شهری:

ارتباط بین سینما و طراحی شهری فراتر از خویشی ذات آنهاست. سینما که در آن تخیل بی حد و مرز است می تواند ابزاری برای تحول معماری و متعاقبا طراحی شهری باشد. سینما می تواند به نقد معماری و محیط مصنوع بپردازد و زیبایی بسیاری از فیلم ها مرهون همین نکته است. فیلمسازان توان آن را دارند که قوه درک بیننده را تحت تاثیر قرار دهند. داشتن پیرامونی معمارانه تر را به افسون فیلم، به آرزو و خواست بینندگان تبدیل کند. انتقاد از قدرت بیشترین سهم را در سینما پیدا کرده است. یکی از اولین شمایل های قدرت در فیلمها و البته موثرترین آنها تصویر شهر است.

نتیجه گیری :

زمانی که هنر زنانه به بالاترین درجه خود برسد و معماری نیز از چارچوب های فیزیکی موجود رها شود. آوای هر یک در دیگری طنین انداز می شود و زیبایی و جذابیت آن ها دو چندان می شود. این همان وصال به هنر امروزی است که موجودیت خود را در نفی هر گونه مرکزیت می یابد.

گرچه هنوز زنان را نامزدهائی برای مشاغل پاره وقت و با حقوق کم میدانند، اما قدرت خرید رو به افزایش شان و درصد اشتغال زنان که رو به فزونی است کم کم بر شیوه سازمان یابی شهر تاثیر می گذارد و طراحی فضای زندگی و نیز شهری باید پاسخگوی ساختار جنسیتی تغییر یافته حاضر باشد. سینما نیز به عنوان وسیله ارتباطی نمادین، می تواند نقش بسیار سازنده ای در بازنمایی تصویر زن در جامعه داشته باشد و به این ترتیب تاثیر بسزایی در فرهنگ و نگرش جامعه خواهد گذاشت.

با علم به این موارد، افق های تازه ای در امر سینما و طراحی شهری باز خواهد شد. اگر چه ممکن است نتایج به دست آمده از این پژوهش ها در ابتدا فقط در جنبه های نظری آن بروز نماید اما مسلما با گذشت زمان و پذیرش این نظریه ها از سوی جامعه به تدریج چارچوب های نا مطلوب حاکم بر جامعه تغییر خواهند یافت و در نهایت این نوید را به جامعه زنان خواهد داد که موجبات امنیت، آسایش و پیشرفت فرهنگی، اجتماعی جامعه را فراهم سازد.

مراجع و ماخذ:

- ۱- ستاری رئوف، ایلقار، تحلیل و بررسی مسائل کالبدی و اجتماعی در نحوه حضور زنان در فضاهاى شهری، همایش زنان معمار ایران
- ۲- ستاری رئوف، ایلقار، رابطه ساختار "جنسیت" و فضای معماری، همایش حلقه گمشده معماری ایران، کاشان
- ۳- گیدنز، آنتونی، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی (۱۳۷۶)
- ۴- ابراهیمی، عزت امیر، فضای عمومی در حصار، مجله معماری و شهر سازی، ۶۴-۶۵، ص ۶۳-۶۷
- ۵- صدوقیان زاده، مینوش، فضای کالبدی و ساختار جنسیت تاملی در معماری ایران، مجله معماری و شهر سازی، ۷۵-۷۶، ص ۷-۱۳
- ۶- دروسته، ماگدالنا، باهاوس، ترجمه پویان روحی، نشر خاک، پائیز ۸۶، ص ۳۰-۳۱
- ۷- اویسی، علی محمد، طراحی شهری راهبردی برای محله الهیه در حوزه شمالی شهر تهران، پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳۸۵
- ۸- محسنی، منوچهر - صالح نژاد، حبیبه، بررسی نقش های جنسیتی در سریال های تلویزیونی داخلی
- ۹- مستغائی، سعید، سینمای جهان _ موقعیت زن در سینمای امروز آمریکا
- ۱۰- منبع اینترنتی، حضور زن در سینما و عرصه بازیگری
- ۱۱- غفاری، سونیا، تئوری فمینیستی فیلم، کانون زنان ایرانی، ۱۳۸۶